

III

Opći zaključak: Stil je čovjek. Tekst neprimjeren sadržaju u većoj ili manjoj mjeri odaje ili da pisac nedovoljno poznaje predmet o kojem piše ili da nije na razini kultivirane pismenosti, ili oboje.

Pisanje je umijeće višega reda, sa stvaralačkom primjenom jezika. U tome je jezična norma uvjet za jezičnu funkcionalnost, a u okviru norme jezična sloboda pogoduje i omogućava da se jezično stvaralaštvo dovine do novih, osebnih, uvijek svježih izražajnih mogućnosti.

KRALJEŠNICA ILI KIČMA U MEDICINSKOM NAZIVLJU

Vlado Loknar

Ovako postavljen naslov trebalo bi da više kaže nego što pita. Jer nije posrijedi samo pitanje čemu dati prednost: kralješnici ili kičmi, nego i općenito razmatranje o zbirci i zbrci istoznačnica u našem medicinskom i zoološkom (humanom i veterinarskom) nazivlju. Naime, ako zagledamo u naše zoološke i medicinske knjige, neće nam udariti u oči toliko naše oskudno nazivlje koliko mnoštvo istoznačnica upotrebljenih na istom mjestu.

U starijim knjigama, na primjer iz prošlog stoljeća, kad se tek stvaralo naše opće znanstveno nazivlje, čini mi se, bilo je manje nesporeda. Tada je neki strani, obično latinski naziv zamjenjivan uglavnom samo jednim našim, često prevedenicom. Ne ulazeći u to koliko je taj jedini naziv bio tada sretno izabran ili načinjen, on je, u znatnom broju slučajeva, u toku razvoja našega jezika i nazivlja zamjenjivan novim nazivom, ali iz upotrebe nije sasvim iščezavao. Takav je naziv zbog nesigurnosti ili pak da bi se zadovoljile navike starijih naraštaja, prenošen u zgradu ili još češće – upotrebljavan je usporedo s novim nazivom u istom tekstu. Kasnije su novi nazivi odabrani ili stvarani najčešće spontano, neznanstveno i nesustavno. Posljedica je takva rada današnja nedovršenost i nesustavnost mnogih naših nazivlja, a posebno zoološkog i medicinskog. Siromaštvo naših nazivlja, u nazivima za mnoštvo stručnih pojmova kao da je nadoknađeno bogatstvom naziva – istoznačnica. Svakako da ovo bogatstvo istoznačnica ne bi danas dolazilo do ovakvog svog nepoželjnog izražaja, opterećujući tekst i donoseći više smetnji i nesporeda negoli jasnoće, da se vodila veća briga o toj pojavi i da su se uz odabir pravilnijih i pogodnijih naziva, uklanjali oni drugi ili im se davalo novo značenje u istom ili u nekom drugom nazivlju. Zato u takvim prilikama, kad u usvajanju ili stvaranju novih naziva prevladava stihijnost i nesustavnost, a katkad i sklonost pomodarstvu, nije ni čudo što je u takvom razvoju, govorim na primjeru zoološkog i medicinskog nazivlja, došlo i do toga da

se zapitamo što je pravilnije – kralješnica ili kičma. Jer kralješnicu, najvjerojatnije naziv staroslavenskog podrijetla, u novije vrijeme istiskuje naziv kičma ili kičmeni stup, kojem već Vuk pretpostavlja tursko podrijetlo. Ali pitanje podrijetla jednog naziva ne bi trebalo značiti vrhunac ove rasprave. Iako se radi o našem nazivlju, njegova se izgradnja ne bi mogla zamisliti bez nekih posuđenica iz drugih slavenskih, pa i ostalih jezika. Samo što tu treba svakako dati prednost riječima slavenskog podrijetla, a tek onda riječima iz drugih jezika koje se mogu uklopiti u naš jezični sustav. No danas to nije više od tolike važnosti koliko odabiranje i uklapanje u sustav ovih naziva koje smo već usvojili ili pak samo zabilježili kao naše rječničko blago. U takvom odabiranju i uklapanju u sustav moglo bi možda na svoj način poslužiti pitanje o kralješnici i kičmi. U odnosu na podrijetlo već unaprijed dajemo prednost kralješnici, ali bismo ipak morali prije raspraviti i ustanoviti može li se naše zoološko i medicinsko nazivlje odreći naziva kičme, a da time ne dođe do nejasnoća ili osiromašenja nazivlja. Tu se postavlja pitanje mogućnosti stvaranja potrebnih izvedenica iz kralješka, kralješnice ili kičme, a osobito i pitanje onih naziva koji su u uskom odnosu s njima.

Vrlo je zanimljivo pogledati razvoj i upotrebu tih dvaju naziva u zoološkim i medicinskim djelima na primjer još tamo od J. Torbara: »Životinjarstvo«, Zagreb, 1863, pa do knjiga izdanih danas, punih stotinu godina od vjerojatno naše prve zoologije. Moglo bi se reći da se u djelima do kraja 19. stoljeća isključivo upotrebljava naziv kralježak¹ (vertebra), rjeđe krliješ ili pršljen, a tek negdje u početku ovoga stoljeća uvodi se njegova izvedenica – kralješnica. Dotad u smislu kralješnice (columna vertebralis) sasvim prevladava naziv hrptenica, a naziv hrptenjača pretežno u smislu hrptene, leđne ili kičmene moždine (medulla spinalis). Za živce što izlaze iz hrptenjače (tj. leđne moždine) upotrebljava se naziv hrptenjačni živci (nervi spinales), dok za kanal u kojem se ona nalazi u nekim djelima uopće nema naziva, no ipak u većini djela nalazimo nazive hrptena cijev ili kanal ili hrptište (canalis vertebralis). Ovakav slijed naziva pokazuje težnju naših pisaca da se stvori stanoviti sustav naziva, a što se u tom skupu naziva do sada i najviše postiglo. Ti su nazivi temeljeni većinom na osnovama iz narodnog medicinskog nazivlja i stvarani od liječnika ili jezikoslovaca prema potrebama napretka medicinske znanosti. Ali kako narodni nazivoslovac nije imao priliku dati osnovu svim nazivima, stvaraoci našeg stručnog nazivlja morali su s manje ili više uspjeha nastaviti njegov rad.

Nije mi sasvim jasno zašto je zapušten sustav naziva hrptenice koji se još djelomično upotrebljava uz sustave kojima su osnova kralješnica ili kičma. Ali svakako da je prodor kralješnice u sustav hrptenice bio mnogo opravdaniji negoli prodor kičme u sustav kralješnice. Pisac koji je odlučio

¹ Postavlja se i pitanje kralježak ili kralješak, kralježnica ili kralješnica, ali je ono ovdje od sporednog značenja.

da kaže kako kralješci tvore kralješnicu (a ne hrptenicu) imao je osim grijeha što ruši već izgrađeni sustav hrptenice uza se više i jezičnog i smislenog opravdanja negoli onaj pisac koji je zaključio kako »kralješci sastavljaju kičmu« (Anatomija čovjeka, skripta, Beograd – Zagreb, 1957). Nazivi kralješak, a i kralješnjaci javljaju se već i kod Torbara, ali za kralješnicu u stručnom djelu naveo bih tek srednjoškolski udžbenik: Pokorny – Medić, Zoologija, Zagreb, 1920. Taj udžbenik ne spominjem bez osobita razloga. Navodim ga prije svega zato što njegovu autoru nije više potrebna hrptenica, a niti njene izvedenice jer on već ima sustav naziva kralješnice, koji je pretežno i danas u upotrebi: kralješak, kralješnjak, kralješnica, kralješčana cijev, leđna moždina, leđnomoždinski živac, itd. Drugi je razlog navođenja što se baš uz taj udžbenik javlja i II izdanje djela koje ne uvažava nove nazive i služi se hrptenicom i njenim izvedenicama (Dr D. Mašek, Mala anatomija i fiziologija, Zagreb, 1921). Moglo bi se pretpostaviti da baš taj slučaj čini početak zbrke u našem zoološkom i medicinskom nazivlju, a ona traje još i danas. Ima u nas pisaca koji još uvijek pišu samo u sustavu hrptenice ili kralješnice, a u novije vrijeme samo u sustavu kičme. No čini mi se da većinu ipak čine oni koji pišu bez ikakva sustava ispunjavajući svoj tekst nasumce svim usvojenim i neusvojenim nazivima odnosno istoznačnicama. Navest ću stoga nekoliko novijih djela kako bih te tvrdnje potkrijepio i pokušao pokazati baš na primjeru kralješnice i kičme kako nam ova zbrka i nesustavnost u nazivlju nisu potrebni, a niti na koji drugi način opravdani.

1. Dr R. Hauptfeld, Anatomija i fiziologija čovjeka, Zagreb, 1952. U ovom svom djelu prof. Hauptfeld upotrebljava samo nazive kralješak i kralješnica, ali vertebralni kanal naziva hrptenim umjesto kralješčanim kanalom. Spinalnu medulu naziva leđnom moždinom, što odgovara sustavu kralješnice, ali navodi kako ona leži u kanalu hrptenjače.

2. S. I. Ognev, Zoologija kralješnjaka, Zagreb, 1956, preveo s ruskog i priredio za naše prilike dr N. Fink. Prevodilac, inače i sam zoolog, upotrebljava u ovom djelu isključivo nazive iz sustava kralješnice, ali kralješčani kanal naziva leđnomoždinskom cijevi, a spinalne živce (moždinske živce) leđnomoždinskim živcima. Oba ova naziva nisu loša, ali prvi može izazvati nespornost, a drugi je bez potrebe dvostruko određen. Za vertebralni kanal valjalo bi upotrebljavati samo naziv kralješčani kanal jer naziv leđnomoždinska cijev ili bolje – moždinski kanal treba da znači sasvim nešto drugo, tj. canalis centralis medullae spinalis. Za spinalne živce sasvim je dovoljan i jasan naziv – moždinski živci (moždani živci su nervi capitales), a atribut leđno suvišan je i nepotreban.

Kad smo već kod ovih atributa, valjalo bi reći kako su i svi atributi u našim nazivima za spinalnu medulu, tj. leđnu moždinu suvišni. Oni su nastali najvjerojatnije doslovnim prevođenjem latinskog naziva, a i zbog neodlučnosti nekih pisaca da naziv moždina utvrde samo za spinalnu medulu, a naziv

srž ili sl. za ostale nazive – medulla ossium, substantia medullaris glandulae suprarenalis, itd. U ovom bi slučaju otpao ne samo atribut ledna nego i atributi hrptena i kičmena pa bismo tako za spinalnu medulu umjesto triju dvočlanih istoznačnica dobili samo jedan jednočlani, jednostavniji i jasniji naziv – moždina.²

3. U Medicinskoj enciklopediji, VI, Zagreb, 1962, prof. dr Krmpotić piše članke pod nazivima *Kralježnica* i *Ledna moždina*, ali u oba članka ravnopravno i naizmjenično upotrebljava i nazive: hrptenica, kičma, kičmeni stup, hrptena i kičmena moždina.

4. Dr M. Zgrablić, Anatomija i fiziologija, Beograd–Zagreb, 1964. Pisac u ovom djelu govori o kičmenjacima (vertebrata) i prekčmenjacima, ali upotrebljava kralješak i kralješnicu, dok kičmu spominje samo u zagradi. No zato opet govori o kičmenom kanalu (tj. canalis vertebralis), kičmenoj moždini i kičmenim živcima (tj. nervi spinales), a lednu moždinu spominje samo u zagradi.

5. Hellner i sur., Udžbenik kirurgije, Beograd–Zagreb, 1964, prevelo više istaknutih zagrebačkih kirurga. U tom udžbeniku nalazimo dva zanimljiva članka: *Kralješnica* i *Ozljede kičmenog stupa*, očito od dvaju različitih prevodilaca. Prvi prevodilac upotrebljava isključivo kralješak i kralješnicu, ali i kičmenu moždinu. Drugi prevodilac uz kralješak, kralješnicu i kičmenu moždinu upotrebljava i nazive kičmeni stup i kičmu. Taj prevodilac kaže na primjer: »To je zbog toga što je kičmeni stup sam po sebi savijen i što osovina težine tijela leži ispod kralješnice«. Ili »Zbog toga je potrebno da se, ako postoji sumnja na ozljedu kralješnice, rendgenski slika cijela kičma...« Ovakav način pisanja može zbuniti čak i stručnjaka, a pogotovu nestručnjaka. No tu se ipak radi samo o istoznačnicama jer i kičma i kičmeni stup imaju još uvijek isto značenje kao i kralješnica.³

Eto, iz navedenih se podataka može vidjeti kako smo iz već gotovo izgrađena sustava naziva hrptenice dospjeli preko kralješnice u pravu gužvu istoznačnica. To ne samo da je nepotrebno nego često izaziva i nejasnoće.

Izlazak iz ove zbrke ne bi bio težak. Prije svega valjalo bi još zaključiti kako upotreba istoznačnica u stručnom tekstu (osobito u udžbenicima) ne bi smjela imati niti neko stilsko opravdanje, pogotovu ako se time otežava i usvajanje i razumijevanje sadržaja. Pa ako je tako i ako treba uvesti neki red i sustavnost u ovaj djelić našeg zoološkog i medicinskog nazivlja, vratimo se piscima koji tvrde da kralješci tvore kralješnicu, a ne kičmu, da u kralješčanom kanalu leži ledna moždina, a ne kičmena... itd. Ako uskladimo njihova htijenja i uklonimo manje nespornosti, odnosno dvostrukosti, onda bismo za ove sporne, a usko povezane nazive mogli dobiti jedan čistiji sustav naziva,

² O uklopanju samostalnog naziva moždine u nazive živčanog sustava drugom prilikom.

³ Suodgovornost lektora zbog takvog stanja u nazivlju sigurno nije mala.

a on danas najviše i odgovara zahtjevima našega jezika i našega nazivlja. Glavni od tih naziva glase prema tome ovako: *vertebra-kralješak*, *vertebrata-kralješnjaci*, *columna vertebralis-kralješnica*, *canalis vertebralis-kralješćani kanal*, *medulla spinalis-moždina*, *canalis centralis medullae spinalis-moždinski kanal* i *nervi spinales-moždinski živci*. Ovaj mali sustav naziva opravdavaju mnogi pisci koji se vješto i bez mnogo teškoća služe našim nazivljem, a ne podliježu pomodarstvu zamjenjujući već utvrđene latinske ili naše nazive novim, često tuđim i nepotrebnim nazivima.

Tako, osvrnuvši se na pitanje u naslovu, čitalac bi sada lako mogao ustvrditi kako nam je kičma kao stručni naziv sasvim suvišna, iako nam je u jednom drugom smislu i te kako potrebna.

O S V R T I

ODLAGATI I ODGAĐATI

Veoma često dobijamo obavještenja: *Odlaze se sastanak zakazan za taj i taj dan. – Zbog bolesti profesora F. M. ispit se odlaže na neodređeno vrijeme. – Iz tehničkih razloga zakazani koncert odlažemo do sljedećeg ponedjeljka...*

I tako redom: odlažemo, odlaže se. Satiričar Vlada Bulatović Vib dobro zapaža:

»Kod nas postoje predlagачi i odlagači. Jedni ljudi nešto predlože, zatim dođu drugi ljudi i to odlože. Pre i posle odlaganja sleduju obrazlaganja. Dugo obrazlažemo, ali brzo odlačemo. Na primer, mi spremimo kritiku, ali odložimo sastanak. Zatim spremimo sastanak, ali odložimo kritiku...« (Politika, 26. VI 1964, str. 9).

Imamo dva razloga da se bunimo protiv ovakvih odlaganja: prvo, protiv same pojave (u smislu Vibove satirične invective) i, drugo, protiv riječi *odlaganje* (glagola *odlagati* i sl.) upotrijebljene u ovom smislu. Mnogi bi, naime, ovdje upotrijebili riječ *odgađanje* (prema glagolu *odgađati*). Napisali bi: *Odgađa se sastanak zakazan za taj i taj dan. – Zbog bolesti profesora F. M. ispit se odgađa na neodređeno vrijeme. – Iz tehničkih razloga zakazani koncert odgađamo do sljedećeg ponedjeljka...*

Šta, zapravo, znače riječi *odlaganje* i *odgađanje* (odnosno glagoli *odlagati*, *odložiti* i *odgađati*, *odgoditi* i sl.)? Jesu li to sinonimi ili se njihova semantična polja samo djelomično ukrštaju? Koju od tih riječi valja upotrijebiti u navedenim rečenicama?

Sve su to pitanja na koja bi trebalo dati jasan odgovor – da u našoj jezičnoj praksi (i nauci) ubuduće ne dolazi do zabuna i brkanja pojmova.

Odmah valja naglasiti da se glagoli *odlagati* i *odgađati*, pf. *odložiti* i *odgoditi*, pa i sve njihove izvedenice, ne upotrebljavaju s jednakom čestotom niti u istom značenju na čitavom našem jezičkom području. U zapadnim krajevima značenje glagola *odlagati* i *odgađati* i sl. uglavnom se jasno razlikuje: odlaže se, na primjer, kišobran, štap, šešir ili kaput (u garderobu), oružje (poslije vježbe), činovnici odlažu spise u ladicu i sl., a odgađa se – zakazani sastanak, koncert, predstava, sudsko ročište i sl. Jasno je, dakle, da ta dva glagola ovdje upućuju na dvije različite značenjske relacije – prostornu (pomjeranje u prostoru – *odlagati*) i vremensku (pomjeranje u vremenu, tj. produživanje roka, prolongiranje i sl. – *odgađati*). I u dnevnoj štampi ovih krajeva, koliko sam mogao utvrditi, ti se glagoli ne zamjenjuju: